

הרב דוב בערל וויין

במסילה נעלה דרשות על פרשיות השבוע

כרך ב: ויקרא-דברים

עורך: הראל כהן

תוכן העניינים

ספר ויקרא

ויקרא

- 3 (זוהר ויחי רלד) – אלף זעירא (א, ב)
7 (א, ב)
11 (ד, כב)
15 (ה, א-יג)
19 (ה, יז-יט)

צו

- 23 מחנכים
27 (ו, ב)
31 (ו, ד)
35 (ח, לו)
39 (ט, כג)

שמיני

- 43 השמיני
47 (א, י)
51 (י, ג)

- 55.....זאת החיה אשר תאכלו (יא, ב)
 59.....כל אשר בתוכו יטמא (יא, לג)

תוריע

- 63.....וביום השמיני יימול בשר ערלתו (יב, ג)
 67.....וטמאו הכהן (יג, ח; יא, כ)
 71.....כלו הפך לבן (יג, יג)
 75.....יטמאנו הכהן בראש נגעו (יג, מד)
 79.....וטמא טמא יקרא (יג, מה)

מצורע

- 83.....מוות וחיים ביד לשון (משלי יח, כא)
 87.....ועץ ארז ושני תולעת ואזוב (יד, ד, מט)
 91.....נגעי בתים (יד, לג-נג)
 95.....כנגע נראה לי בבית (יד, לה)
 99.....התורה חסה על ממונם של ישראל (נגעים יב, ה)

אחרי מות

- 103.....אחרי מות שני בני אהרן
 107.....בזאת יבוא אהרן (טז, ג)
 111.....בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל (טז, יז)
 115.....במנחה קוראים בעריות (מגילה לא)
 119.....חוקות הגוי (כ, כג)

קדושים

- 123.....כי קדוש אני (יט, ב)
 127.....ריבוי מצוות
 131.....טעמי המצוות
 135.....לא תנחשו ולא תעוננו (יט, כו)
 139.....לא תעשו עול (יט, לה)

אמור

- 143.....אמור אל הכהנים בני אהרן
 147.....ולא יחללו את שם קודשי (כב, ב)
 151.....ונקדשתי בתוך בני ישראל (כב, לב)
 155.....שבת שבתון... שבת היא לד' (כג, ג)

159..... שלומית בת דברי (כד, יא)

בהר

163..... שמיטה אצל הר סיני (ספרא בהר א)

167..... וקראתם דרור בארץ (כה, י)

171..... אל תונו איש את אחיו (כה, יד)

175..... כי עבדיי הם (כה, מב)

179..... וחשב עם קונהו (כה, נ)

בחוקותי

183..... שתהיו עמלים בתורה (רש"י ריש הפרשה)

187..... ונתתי שלום בארץ (כו, ו)

191..... ושברתי את גאון עוזכם (כו, יט)

195..... וזכרתי להם ברית ראשונים (כו, מה)

199..... אלה החוקים והמשפטים והתורות (כו, מו)

ספר במדבר

במדבר

205..... מי שמשים עצמו כמדבר (עירובין נד.)

209..... מניין בני ישראל

213..... כל יוצא צבא בישראל (א, ג)

217..... בני נפתלי (א, מב)

221..... את הלויים על משכן העדות (א, נ)

נשא

225..... ואיש את קדשיו לו יהיו (ה, י)

229..... נזיר

233..... ואני אברכם (ו, כז)

237..... ביום המשח אותו (ז, פד)

241..... וישמע את הקול מִדְּבַר אליו (ז, פט)

בהעלותך

245..... שלך גדולה משלהם (רש"י ח, ב)

249..... והניף אהרן את הלויים תנופה (ח, יא)

- 253..... על פי ד' יחנו ועל פי ד' יִסְעו (ט, כ).
 257..... חובב בן רעואל המדיני (י, כט).
 261..... זכרנו את הדגה (יא, ה).

שלח

- 265..... עדת המרגלים.
 269..... ויקרא משה להושע בן נון יהושע (יג, טז).
 273..... וראיתם את הארץ מה היא (יג, יח).
 277..... ויעפילו לעלות אל ראש ההר (יד, מד).
 281..... מקושש העצים (טו, לב-לו).

קרח

- 285..... בן קהת בן לוי (טז, א).
 289..... דתן ואבירם.
 293..... אתם הַמַּתֶּם את עם ד' (יז, ו).
 297..... מטה אהרן לבית לוי (יז, כג).
 301..... מתנות כהונה ומתנות לווייה.

חקת

- 305..... זאת חוקת התורה.
 309..... יען לא האמנתם בי להקדישני (כ, יב).
 313..... מות אהרן (כ, כט).
 317..... ספר מלחמות ד' (כא, יד).
 321..... עוג מלך הבשן (כא, לג).

בלק

- 325..... בלעם.
 329..... ויחר אף אֵלֵהִים כי הולך הוא (כב, כב).
 333..... שתום העין (כד, ג; טו).
 337..... לכה איעצך (כד, יד).
 341..... לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל (כה, ו).

פינחס

- 345..... ו' קטיעא (קידושין ס:).
 349..... נשיא בית אב לשמעוני (כה, יד).

- 353.....(כו, יא) ובני קרח לא מתו
 357.....(כו, נט) יוכבד בת לוי
 361.....(כז, ג) צלפחד בחטאו מת

מטות

- 365.....(ל, ג) לא יחל דברו
 369.....(לא, ב) נקם נקמת בני ישראל מאת המדיינים
 373.....(לא, מט) ולא נפקד ממנו איש
 377.....(לכ, פרק לב) בני גד ובני ראובן
 381.....(לב, מב) ויקרא לה נבח בשמו

מסעי

- 385.....(לג, א) אלה מסעי בני ישראל
 389.....(לג, נג) והורשתם את הארץ
 393.....(ט-לד) ערי מקלט
 397.....(לה, לג) כי הדם הוא יחניף את הארץ
 401.....(לו, ו) לטוב בעיניהם תהיינה לנשים

ספר דברים

דברים

- 407.....(יא, יב) איכה אשא לכדי
 411.....(יא, יז) והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אליי ושמעתיו
 415.....(יז, נון) כלב בן יפונה ויהושע בן נון
 419.....(יז, טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות
 423.....(יז, טז) כוח הדיבור

ואתחנן

- 427.....(יז, כו) ויתעבר ד' בי למענכם
 431.....(יז, כה) ונושנתם בארץ
 435.....(יז, יב) שמור את יום השבת
 439.....(יז, יט) מתוך החושך וההר בוער באש
 443.....(יז, יח) ועשית הישר והטוב בעיני ד'

עקב

- 447..... כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם (ח, ג)
451..... ובירכת את ד' אלוקיך (ח, י)
455..... ורם לבבך – כוחי ועוצם ידי (ח, יד-יז)
459..... עם קשה עורף (ט, ו; יג)
463..... ואהבתם את הגר (י, יט)

ראה

- 467..... ברכה וקללה
471..... לא תתגודדו (יד, א)
475..... כי ירחק ממך המקום... וצרת הכסף בידך (יד, כד-כה)
479..... כי לא יחדל אביון מקרב הארץ (טו, יא)
483..... כי בחודש האביב הוציאך ד' אלהיך ממצרים לילה (טז, א)

שופטים

- 487..... לא תטע לך אשרה (טז, כא)
491..... על פי הדבר אשר יגידו לך (יז, י)
495..... אשימה עליי מלך ככל הגויים אשר סביבותי (יז, יד)
499..... ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גו צאנך (יח, ד)
503..... מי האיש הירא ורך הלבב (ח, כ)

כי תצא

- 507..... לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע (קידושין כא):
511..... כי תבנה בית חדש (כב, ח)
515..... לא תדרוש שלומם וטובתם (כג, ז)
519..... לא תפאר אחריך... לא תעולל (כד, כ)
523..... זכור את אשר עשה לך עמלק (כה, יז)

כי תבוא

- 527..... ביכורים
531..... השקיפה ממעון קודשך (כו, טו)
535..... האמרת והאמירך (כו, יז-יח)
539..... והשיגוך (כח, ב, טו)
543..... תחת אשר לא עבדת את ד' אלוקיך בשמחה (כח, מז)

ניצבים

- 547..... אתם ניצבים.....
551..... וראו את מכות הארץ ההיא (כט, כא)
555..... הנסתרות לד' אלוקינו (כט, כח).
559..... ושבת עד ד' אלהיך (ל, ב).
563..... ובחרת בחיים (ל, יט).

וילך

- 567..... וילך משה.....
571..... כי אתה תבוא את העם (לא, ז).
575..... פרשת המלך (לא, י-יג).
579..... ואנוכי הסתר אסתיר (לא, יח).
583..... ועתה כתבו לכם את השירה הזאת (לא, יט).

האזינו

- 587..... האזינו.....
591..... הצור תמים פעלו (לב, ד).
595..... וישמן ישורון ויבעט (לב, טו).
599..... בנים לא אמון בם (לב, כ).
603..... כי לא דבר רק הוא מכם (לב, מז).

וזאת הברכה

- 607..... וזאת הברכה.....
611..... ידיד ה' ישכון לבטח (לג, יב).
615..... וימת שם משה (לד, ה).
619..... אשר שְׁבַרַת (רש"י לד, יב).
623..... לעיני כל ישראל.

ספר ויקרא

ויקרא

ויקרא – אלף זעירא

(זוהר ויחי רלד; ועוד, ובמפרשים)

החומש השלישי נפתח במילה 'ויקרא'. האל"ף כתובה כאלף זעירא, ועל כך רבו המפרשים. בעל הטורים כותב: "א' דויקרא זעירא, שמשה לא רצה לכתוב אלא 'ויקר', כדרך שנאמר בבלעם, כאילו לא נראה לו ד' אלא במקרה, ואמר לו הקב"ה לכתוב גם באל"ף, וכתבה קטנה". הביאור הפשוט העולה מדבריו של בעל הטורים הוא שהאל"ף הזעירא מסמלת בעבורנו עד כמה מרחיקת לכת היתה ענוותנותו של משה רבנו.

עם זאת תמוה הדבר, שכן גם אם משה הוא האיש העניו מכל אדם אשר על פני האדמה, הלא הוא מבין שיש הבדל גדול בינו לבין בלעם הרשע, ואיך אפשר להגיד שמשה השווה את עצמו לבלעם?! נראה לומר, שטמון כאן מסר נסתר שמשה שולח לכל אחד ואחד; הלא תחילת דרכו של משה היתה באמת דומה לשל בלעם, הווי אומר בגדר של "ויקר", שהרי משה פגע בסנה, וכביכול גם הוא חווה כאן אירוע רק במקרה. הוא ראה את הסנה בוער באש, וכשקרב אליו, לבדוק ולדעת "מדוע לא יבער הסנה" – ד' אמר לו להסיר את נעליו מעל רגליו, ומינה אותו לבוא אל פרעה ולהיות גואלם של ישראל משעבוד מצרים.

אבל משה לא נשאר במדרגה של בלעם אלא נתעלה למדרגת עבד נאמן, עד כדי כך שאמר עליו ד' (במדבר יב, ז-ח): "בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות", ממדרגת 'ויקר', לשון מקרה, הוא עלה למדרגת 'ויקרא'. גם בלעם הרשע התחיל במדרגת 'ויקר', אך הוא לא עלה, אלא ירד. מתוך שנאתו לעם עולם הוא רק הלך והתקרב אל אוברדנו, אל הכרתתו, כפי שמוזכר בתורה בפרשת מטות (במדבר לא, ח). האל"ף הקטנה, המייצגת את ענוותנותו של משה, היא שהביאה אותו למדרגת 'ויקרא', כלומר לכך שד' קורא לו קריאה אישית ומכוונת, וקריאה מיוחדת זו העניקה לו את ייחודו כאבי כל הנביאים, כ'רבי' הנצחי של בני ישראל, ובעצם של כל העולם כולו. משה, על פי דברי 'בעל הטורים', מלמד אותנו, שההבדל בינו לבין בלעם הוא רק אלף קטנה, שהוא היה עניו ואילו בלעם היה בעל גאווה ונפש רחבה (אבות ה, יט), ואכן כך אנו לומדים, כי רק מי שממעט את עצמו זוכה לעלות ממדרגת 'ויקר' למדרגת 'ויקרא'.

כאן מן הראוי לברר צד מעניין במידת הענווה, שהרי בעצם יש בה מעין פרדוקס – מי שעניו יותר בטוח בעצמו יותר, ומי שחסר לו ביטחון עצמי חושב בטעות שאת החלל הזה הוא יוכל למלא בגאווה ובשחצנות כלפי אנשים אחרים. משה נאמן בכל בית ד', ועם זאת, הוא נאמן גם עם עצמו – הוא מודע לכוחותיו ולגדלותו, וכישוריו אלו, הם שעושים אותו לאיש שעליו התורה מעידה (במדבר יב, ג): "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה".

הנה ראינו, כי האל"ף הזעירא מעידה על ענוותנותו המופלגת של משה רבנו עליו השלום; אולם יש רז נוסף הטמון בה, באל"ף המיוחדת הזאת, היא מורה גם על ענוותנותו של הקב"ה, כמאמר חז"ל (מגילה לא): "בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה – שם אתה מוצא ענוותנותו". גדולתו של הקב"ה מתבטאת לא ברעש ולא בכוח, ולא בקולות ובברקים, אבל הופעתו היא בקול דממה דקה, ב'אל"ף זעירא', בענווה ובשקט, בקול של חיבה ואבהות.

חז"ל (תנחומא שמות יט) אומרים, שכשהקב"ה נגלה למשה רבנו

בסנה, הוא דיבר עמו כביכול בקולו של עמרם, אביו של משה. בתוך נשמתו של אדם נשמע תמיד הקול של אביו ואמו, הקול שהוא שמע בחייו, אותו קול שמשמיעים לתינוק בשקט ובאהבה, הוא קול דממה דקה, קול של 'אל"ף זעירא' – 'ויקרא אל משה'. באיזה קול קרא ד' למשה? – הוי אומר בקול של 'אל"ף זעירא', קול של אהבה קרובה, קול הבא בענווה ובדממה דקה.

אם כן, האל"ף הזעירא מסמלת לא רק את ענוותנותו של משה רבנו, אלא גם את מידותיו של הקב"ה בקריאתו אליו. על רקע זה אמר החכם מכל אדם (קהלת ט, יז): "דברי חכמים בנחת נשמעים". וזהו המסר של כל התורה כולה, שהיא תורת חיים; שהיא תקווה ושירה – "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (דברים לא, יט) – אשר "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" (משלי ג, יז). התמצית של הנועם ושל השלום היא תמיד להתפשר ולהקטין את עצמנו, כדי להגיע אל עמק השווה.

יש עוד רעיון הטמון באל"ף הקטנה של ויקרא. רש"י אומר, שהקול של ד' היה מגיע לאוזניו של משה בלבד, וכי בני ישראל לא היו שומעים אותו. לפי פירוש זה, האל"ף זעירא מלמדת על מיעוט. בני ישראל היו צריכים להאמין במשה כדי להגיע לאמונה בד', משום שהם לא היו מסוגלים לשמוע את קול ד'. וכך התחילה שרשרת המסורה של התורה מסיני עד היום הזה. "משה קיבל תורה מסיני" – בקבלת התורה רק משה עלה למרום, ומאז הכול תלוי באמונת חכמים, ביהושע, בזקנים, בנביאים, באנשי כנסת הגדולה, ובכל רבותינו הקדושים במשך כל הדורות.

כדי להשריש רעיון זה בליבו ובנפשו של כל יהודי, כתבה התורה "ויקרא" באל"ף קטנה, ללמדנו שרק משה שמע את הקול מדבר אליו, ושהעם היה מוכרח להאמין בו ובתורתו – "משה אמת ותורתו אמת".

ה'כלי יקר' אומר, שהאל"ף זעירא מלמדת שד' השפיע על משה בנבואתו יותר ממה שהוא היה צריך לקבל מצד עצמו, וכך היה גם אצל בלעם, שד' שם נבואה בפיו יותר ממה שהיה ראוי לקבל. זהו גם פשר ההשוואה של חז"ל (במדבר רבה יד, כ) בין בלעם למשה. כל זה נעשה רק

בעבור עם ישראל, ומכאן אפשר ללמוד על זכות הרבים של עם ישראל, שד' משפיע יותר מן הראוי על מנהיגים ועל נביאים, וכל זאת כדי להביא תורה וברכה לעם ישראל.

זהו גם הביאור בדברי חז"ל (ראש־השנה כה:): "יפתח בדורו כשמואל בדורו", שהרבה פעמים בתולדות עם ישראל המנהיג מקבל מן השמים יותר ממה שראוי לו מצד עצמותו, והכול כדי להגן על עם ישראל בכללותו ולהשפיע עליו רוב ברכה.

אדם כי יקריב מכם קרבן (א, ב)

מה היא תכליתו של כל סדר הקרבנות? בשאלה זו התלבטו כל גדולי עולם בכל הדורות. התשובה הפשוטה והמקובלת היא, שאין ביכולתו של אדם לתפוס את דעתו של הקב"ה, ולפיכך יש לקבל את הציווי בפשיטות. הדוגמא המרכזית היא מצות פרה אדומה – "חוקה חקתי וגזרה גזרתי" (במדבר רבה יט, א) – ואנו מחויבים לקבל אותה כמות שהיא בלי לבקש טעמים הגיוניים, "כי לא מחשבתי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי" (ישעיהו נה, ח).

אולם אף-על-פי-כן, כמה מגדולי היהדות ניסו לתת טעם למשמעות הקרבנות ביהדות, שכן כמעט כל עבודת בית המקדש היתה תלויה בהבאת קרבנות של ציבור ושל יחיד. על-כן כמעט מן ההכרח הוא לעסוק במציאת טעמים של הקרבנות.

בתלמוד ישנו סדר שלם המוקדש ברובו לענייני הקרבנות וסדר העבודה בבית המקדש. הרמב"ם ב'מורה נבוכים' (ג, מו) מסביר, כי טעם הקרבנות בציבור הוא על שום "שהמצרים והכשדים, אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם, מיעוטים היו עובדים לבקר ולצאן, ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם, בעבור כן ציווה הקב"ה לשחוט אלה השלושה מינים לשם הנכבד, כדי שייוודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבודה, הוא אשר יקריבו לכורא, ובו יתכפרו העוונות, כי כן

יתרפאו האמונות הרעות שהם מדווי הנפש, כי כל מדווי וכל חולי לא יתרפאו כי אם בהפך".

על דברים אלו של הרמב"ם מתח הרמב"ן ביקורת חריפה מאוד, והגביה עליו ערימה של קושיות מן התורה ומן המקרא. הוא אמר בפסקנות שדברי הרמב"ם הם 'דברי הבאי', וכתב (א, ט) שחלילה להגיד שלא יהא בקרבנות "שום תועלת ורצון וזרק שוללות עבודה-זרה מדעת שוטים". משום כך כתב הרמב"ן את טעמו שלו למעשה הקרבנות: "ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדיבור ובמעשה, ציווה ד' כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתוודה בפיו כנגד הדיבור, וישרוף באש הקרב והכליות, שהם כלי המחשבה והתאוה והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם... ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה, כי חטא לאלהיו ובגופו ובנפשו וראוי לו שיישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה, וכיפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש".

את הקרבת קרבנות הציבור בשבת ובמועדים מבאר הרמב"ן באופן הבא (בפירושו להלן פס"ט, באמצע דבריו): "בעבור שלא יינצלו הרבים מחטוא תמיד", בבחינת "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז, כ). הרמב"ן עצמו מגדיר את דבריו כאן כ"דברי אגדה" ה"מושכים את הלב". אבל הוא ממשיך ומציין: "על דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם", ומבאר שם בהמשך דבריו, שיש בקרבנות סוד הקשור בשמותיו של הקב"ה. עיין שם בדבריו המופלאים.

בעל הטורים הולך אף הוא בדרכו של הרמב"ן, ואומר שדם צאן דומה לדם האדם, ושלכך כתוב "דמו", שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את דמו שלו עצמו. האמת היא שרעיון זה משתקף במילות הפסוק עצמו, שנאמר: "כי יקריב מכם", שהקרבן האמתי הוא "מכם" – מדמכם, מבשרכם ומלככם. דהיינו אתם תקריבו את כל מה שמהווה אתכם לעבודת ד' לשם הגדלת תורתו וכדי לפאר את עמו.

'אור החיים' הקדוש אומר, שהמילים "אדם כי יקריב מכם" רומזות לעניין "ויקרא אל משה", שכן קריאתו של ד' אל משה היא קירובו אליו. כך הקיש 'אור החיים' את המילה "ויקרא" אל המילה "יקריב", והמילה

ויקרא: אדם כי יקריב מכם קרבן

"מכם" רומזת לכך שקירוב זה, שהקב"ה מקרב את משה, לא בא אלא בגלל עם ישראל ולמענו. לדבריו, הראיה לכך היא, כי "ל"ח שנים שבהם היו ישראל נזופים נתרחק [גם] מעל משה הכבוד, ולא דיבר אתו אלוקים". מכך למד 'אור החיים', כי רק מכם יכול אדם להתעלות ברוחניות ולהתקרב אל ד', כלומר רק מתוך ההשתייכות לכלל ישראל באה ההתקרבות לד'; אלא שהתקרבות זו יהיה לה קיום רק אם אכן ישראל עובדים את ד', לכן נכון יהיה לומר כאן כי הקריאה אל משה, רומזת לו "לצוות את אנשי החיל להשתדל לקרב לכבוד עם בני ישראל לעבודת ד', ולזה ייקרא קרבן לד'", כלשונו. קרבן, אם כן, הוא מלשון קרבה אל ד', וקרבה זו אינה באה אלא מכוחו של כלל ישראל, בהיותם עובדים את ד', ולא מזכותו של אדם יחיד, אף אם יהיה צדיק כמשה.

זהו דרוש נאה, אבל בוודאי אין המקרא יוצא מידי פשוטו, וגם אחר כל ההסברים הנשגבים של רבותינו הראשונים, שממיימים אנו שותים, השאלה על מהות הקרבנות ועל מטרתם נותרה בעינה. מכל מקום, מכל הפירושים אנו לומדים שבקרבנות יש סמל לאהבת הדדית בין ישראל לבין אביהם שבשמים. הקרבן אינו רק אמצעי לכפרה ולתשובה, אלא הוא גם אות לקשר של אהבה אל בורא עולם. אמנם היום, כשאנו נאלצים להסתפק ב"נשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג; יומא פו:), יש סמל אחר לאותה אהבה, אהבה רבה ואהבת עולם בין הקב"ה לבין עם ישראל, והוא התפילה, אבל זוהי אהבה תמידית, שהביטוי החזק שלה אמור להיות בדברים ממשיים, והקרבנות הם אותם דברים ממשיים שהיו מתנות האהבה של עם ישראל לבורא עולם.

השימוש בלשון 'הקרבה' – "אדם כי יקריב" – מורה על קרבתם של ישראל ליוצר הכול, שגם אם הוא תמיד נעלם מאתנו בכל זאת הוא נמצא בתוך לבבנו ונפשתינו. לזאת כיוון שלמה המלך באמרו (שה"ש ח, ו) "עזה כמות אהבה". אדם מקריב כל מה שיש לו, אפילו את חייו, בעד האהבה. זוהי המחשבה בכסיס דברי הרמב"ן בעניין הקרבנות, שכשהאדם רואה את קרבנו מונח לפניו הוא חושב כאילו הקריב את עצמו, מפני שמדובר כאן במתנה של אהבה, ולאהבה אין קץ וקצבה. אהבה היא דבר נצחי ואינסופי, הגובר על המוות עצמו, והקרבנות, אפוא, נשארו סמל לאהבה זו של ישראל כלפי אלוהיו.